

Малахова Ю. В.,
ХНПУ імені Г. С. Сковороди

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНОГО ЕТИКЕТУ В ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

У статті досліджено національно-культурні особливості мовного етикету в японській мові.

Ключові слова: національно-культурні особливості, мовний етикет.

Статья посвящена рассмотрению особенностей языкового этикета в японском языке.

Ключевые слова: национально-культурные особенности, языковой этикет.

The article is devoted to investigation Linguistic etiquette in Japanese.

Key words: national and cultural features, linguistic etiquette.

Кожна мова тісно пов'язана з культурою. Для культури японців характерна схильність недоговорювати, опираючись на конотації, шукати суть вислову за межами слів [4]. Це обов'язково потрібно враховувати при викладанні японської мови.

Мета статті – проаналізувати національно-культурні особливості мовного етикету в японській мові.

Національно-культурні особливості мовного етикету в японській мові розглядалися у працях Бацевіча Ф. С., Дибовського О. С., Неверова С. В., Озерської О. Ю., Сухарева В. О., Формановської Н. І., Фролової О. П. та ін.

Японському мовному етикету в цілому властивий лаконізм, традиційний початок розмови, з досить церемонним вітанням. Наприклад, зовсім незвичайно з погляду європейського етикету, що японець, зустрівшись зі знайомим, насамперед починає дякувати йому за ті послуги, що цей знайомий надав йому в останню зустріч, причому іноді з тієї зустрічі пройшло багато часу, а послуги були досить дрібними. Відомий японський професор Рімпей Маруяма пише, що «ввічливі обороти мови й спеціальні вислови чемності або самоприниження можна знайти майже у всіх мовах світу, однак японська мова щодо цього перебуває на першому місці»[2].

У японській мові багато слів містять найскладніші соціальні відтінки. Взаємини в Японії обставлені численними умовностями й традиційними приписаннями. Більшою мірою це стосується безпосередніх контактів. У цілому приблизно одна десята сутності справи лежить на поверхні й може піддаватися словарному аналізу, більша ж частина – у підтексті, що створює відчуття розпливчастості мови. Сам структурний лад японської мови, пише С. В. Неверов, дає щодо цього більші можливості, дозволяючи змінювати, наприклад, зміст сказаного одним заключним словом [1]. Це веде до великої кількості некатегоричних форм висловлення й в остаточному підсумку до неконкретності. «У нас закладена звичка побоюватися чітких форм вираження», – говорить японський лінгвіст Е. Івабугі [2].

У Японії всі вітання супроводжуються поклонами, які є наочним проявом неписаних правил, що дають зрозуміти, хто вище за соціальним статусом. Знання цих правил є вкрай обов'язковим для людей, що вивчають мову й спілкуються нею. У спілкуванні з японцями дуже важливі уклони: *одзигі* «уклони» (як вітання, коли просять вибачити за щось або при одержанні подарунка й ін.); *ундазукі* – кивок згоди або кивок, що підтверджує, що співрозмовник вас уважно слухає; *айдзуті* «підтакування». Доречно слухати співрозмовника й підтакувати йому, виголошуючи: *хай* «так», *еє* «так», *со дес ка* «невже так», «а я про це не знав», «уперше чую», *хонто дес ка* «правда?!», *наруходо* «звичайно», «ви праві», *йокатта дес не* «як гарно». Бажано не сперечатися зі співрозмовником, не виправляти його, навіть якщо він сказав щось неточно [3].

Вітання й уклони існують для того, щоб створити доброзичливе тло в спілкуванні. У вітанні один зі співрозмовників як би прагне сказати, що в нього добрі наміри до того, до кого він звертається. Відповідно до японського мовного етикету, кожна людина повинна виказати свою повагу до іншого. Наприклад, у транспорті звільнилося місце й ви хочете сісти. Для цього треба звернутися до вже сидячого поруч і сказати *сіцурей симає* «прошу вибачення». Навіть у короткому спілкуванні краще супроводити своє звертання словами *додзо йоросіку онегай симає* «розраховую на вашу милість».

Якщо є привід привітати когось або навіть близького із чимось, то цю можливість неодмінно треба використати. Наприклад: *отандзобі омедето годзаймас* «вітаю із днем народження»; *мусумесама-но дайгаку-нюгаку омедето годзаймас* «вітаю зі вступом вашої дочки в університет».

Якщо при зустрічі ви хочете звернутися до кого-небудь із проханням, то в японській мові не прийнято відразу починати з його викладу. В залежності від обставин, прохання можна випередити, наприклад, наступними ввічливими фразами: *Оісогасіі токоро-о мосіваке годзаймасен* -Вибачте, що звертаюся до вас, незважаючи на вашу велику зайнятість; *Огенкі де нані-йорі дес не* – Найголовніше, що ви живі й здорові; *Сендзіцу ва тайхен арігато годзаймасіта* – Дякую за те, що ви для мене зробили; Знайому людину, яку ви не бачили деякий час, доречно буде в першу чергу розпитати, як у неї здоров'я, чи все добре, а потім сказати, що у вас теж все в порядку, виставивши ввічливий оборот: *Окагесама-де коно торі генкі дес* – Вашою милістю, як бачите, здоровий.

За правилами японського етикету, якщо у вас трапилося щось неприємне, про що в принципі можна не повідомляти співрозмовнику, краще втриматися, тому що переказати свої переживання на інших і змушувати їх переживати, вважається не дуже пристойним.

Розглянемо найбільш типові випадки, в яких використовуються вітання й устояні мовні обороти, характерні для японського мовного етикету.

Окрім *охайоо годзаймас* «доброго ранку», *коннітіва* «добридень», *комбанва* «доброго вечора», говорять також *гокіген ікага дес ка* «як ви поживаєте?», *хадзімемасіте* «дозвольте представитися» (фраза використовується

при першому знайомстві), *додзо йоросіку онегай сімас* «радий познайомитися». Під час прощання говорять *сайонара* «до побачення», *гокігеніо* «будьте здорові», *дева мата* «ну, бувай!»

Усі ці вітання потрібно виголошувати з почуттям гідності й поваги. Не треба допускати фамільярності й переходити дозволене. Слід бути уважним і діяти відповідно до ситуації. Існує два варіанти знайомства: коли ви представляєте себе й коли ви представляєте когось іншого. Перед тим як ви почнете представлятися, треба підійти до людини й почати як би з вибачення за те, що ви відволікли її від справи. Наприклад: *Сіцурей дес га... Ямада-сан десьо ка* – Вибачте, ви випадково не пан Ямада? Тільки після цього ви повинні злегка поклонитися, пред'явити вашу візитну картку й потім почати представлятися й розповідати про мотив знайомства: *Ватакусі-ва харікофу-но кокуруцу кьоіку-но дайгаку-но гакусей-но Юрія дес, ніхонго-о наратте імас, іроірона сіцумон-га арімас-ноде майрімасіта, доодзо йоросіку онегай ітасімас* – Я студентка Юлія, вивчаю японську мову в Харківському національному педагогічному університеті. У мене є різні питання, тому я до вас прийшла. Прошу вас підтримувати зі мною контакти й у майбутньому. Візитну картку треба давати двома руками, вважається неввічливим уважно не розглянути її і відразу покласти до кишені. Японський етикет вимагає якщо ви знайомитися з японцями уважно роздивитися візитну картку та поцікавитися, що означає той, чи інший ієрогліф, що використовується у імені та прізвищі.

Форми й ступені висловлення подяки, як і вибачення, використовуються в японському етикеті найбільш часто.

В японській мові звичайне слово «спасибі» або «дякую» має різні відтінки залежно від соціального або службового статусу співрозмовника, а також від характеру й послуги або уваги, за яку виражається подяка. Найбільш розповсюджені зараз *арігато*, *арігато годзаймас* та *домо*.

Існують ще й інші форми висловлення подяки:

1) *Осореірімас* використовується тільки по відношенню до вищих і старших осіб, у подяку за комплімент або похвалу, у випадку запрошення до столу або пропозиції зайняти місце.

2) *Гокурсама* використовується для вираження подяки до нижчого за положенням співрозмовника в основному за зроблену послугу. До вищих осіб в аналогічній ситуації слід звертатися *оцукаресама десіта*. Це теж вираження подяки, але з відтінком «я вам заподіяв турботи» або «я вас стомив».

3) *Орей-о мосімас* використовується як вираження подяки за кожен маленьку послугу, запрошення в гості, подарунок. Цей вид подяки використовується нижчими стосовно вищих.

4) *Осевасама-ні нарімасіта* використовується для вираження подяки за турботи, послуги відносно вищої особи. Дуже ввічливий вид подяки (більш офіційний).

5) *Ітадакімас* переважно використовується як подяка у випадку, коли ухвалюється пропозиція частування.

6) *Готісосама десіта* використовується для вираження подяки в значенні «спасибі за частування». В інших випадках не використовується.

7) *Канся ітасімас* використовується нижчими стосовно вищих для вираження вдячності, подяки.

У відповідь на подяку зазвичай говорять *доітасімасіте* «не варто подяки». У відповідь на дяку за частування *готісосама десіта* хазяїн частування може відповісти *осомацусама десіта* «не варто подяки, усе було дуже скромно». У якості відповіді на подяку або похвалу в невимушеній або навіть нейтрально-ввічливій розмові може бути використане стандартне вираження *тондемо-най* «що ви, не варто про це говорити», «нічого подібного». Існують ще й інші способи вираження подяки. Японський мовний етикет передбачає обов'язковість дякувати людям за найменший прояв уваги.

Думка про те, щоб у мові себе принизити, а співрозмовника підняти, не залишає японця під час розмови. Тому, за правилами етикету, японець завжди повинен усім дякувати й перед усіма вибачатися. Форм і ступенів вираження вибачень у японській мові також дуже багато. Серед них найпоширенішими є *сумімасен*, *гоменнасай*, *сіцурей сімас*, *мосіваке арімасен* та інші. Усі вони мають значення «вибачте». Відповіддю на вибачення може бути *доітасімасіте* «нічого, нічого». Як правило, вислови вибачень, використовуються незалежно від положення співрозмовника. Куди б ви не прийшли, перше, що ви повинні сказати: *гоменкудасай* «вибачте, будь ласка». Вам повинні відповісти *ірассяймасе* «ласкаво просимо». Якщо хочете когось запитати, ви також повинні попередити співрозмовника: *сумімасен га, тьотто онегай га ару н дес* «вибачте, я хотів би звернутися до вас із проханням».

Японці не приходять і не йдуть геть мовчки. Це вважається непристойним. Навіть перебуваючи на робочому місці, якщо ви йдете по справах, вищому треба неодмінно сказати *ітте майрімас* «з вашого дозволу я пішов». Вищий повинен відповісти вам *іттерассяймасе*, в українському варіанті це означає «щасливо», «удачі вам». Якщо розмова відбувається в будинку, говорять *іттекімас* «я пішов (пішла)». По приході або поверненні звідкись говорять *тадайма* «от і я» (немає відповідного українського еквіваленту, можливі й інші варіанти). У якості напуття скажуть: *іттерассяй* «удачі вам (тобі)». При поверненні, як на робочому місці, так і додому, вам скажуть *окаерінасай* «з поверненням», «із приїздом». Вам потрібно у відповідь зробити легкий поклон і вимовити *одзяма ітасімас* «я вас дещо відволіку».

Таким чином, проаналізувавши дослідницькі праці багатьох авторів, та дослідивши витоки, синтез та сучасні форми японського мовного етикету можна прийти до висновку, що вони відіграють важливу роль при спілкуванні японською мовою, і це треба обов'язково враховувати при викладанні японської мови. Відносини між людьми в Японії обставлені численними умовностями й традиційними приписаннями. Серед них особливе місце займають уклони й вітання.

Література:

1. Неверов С. В. Особенности речевой и неречевой коммуникации японцев // Национально-культурная специфика речевого поведения. – М., 1977.
2. Пронников В. А., Ладанов И. Д. Японцы. – С., 1988.
3. Тумаркин П. С. Жесты и мимика в общении японцев. – М., 2001.
4. <http://leit.ru/modules.php?name=Pages&pa=showpage&pid=7>